

יום הכיפורים

חמש עינים

מן התורה או אינו מדרבנן

(יומא עג, ב) יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, והמלך והכלה ירחצו את פניהם, והחיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר, וחכמים אוסרין.

לכו"ע איסור אכילה ושתיה מה"ת וחייב עליהם כרת, ולכו"ע שאר העינים אינו חייב כרת. ונחלקו הראשונים בשאר העינים האם הם מה"ת או אינן אלא מדרבנן. עי' בר"ן (א, א) דיש מי שאומר דרחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה מדרבנן בעלמא הוא דאסירי, ואע"ג דבגמ' מפקי להו מקראי אסמכתא בעלמא נינהו.

ומביאים ראיה מהא דמקילין למלך וכלה שירחצו את פניהם, עוד הביא ראיה מהא דתנן שלפי ר"א החיה תנעול את הסנדל, ומדאסרי רבנן על כרחך בדליכא סכנה עסקינן, ואי איסור נעילת הסנדל מדאורייתא היכי שרי ר"א. עוד הביא ראיה מהא דאמרינן (עז, ב) דמי שיש לו חטטים בראשו סך כדרכו ואינו חושש, ומי שידי מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש, ואי סיכה ורחיצה דאורייתא נינהו היכי מקילין בהו, אלא ודאי מדרבנן נינהו. והיינו נמי דאמרינן בגמ' הני חמשה ענויין כנגד מי, ומדאמרינן "כנגד מי" ולא אמרינן מנא לן משמע דמדרבנן נינהו, ולא בעי אלא אם יש להם שום רמז מן התורה.

זה גם שיטת ר"ת הובא בתוס' ליומא (עז, א) וז"ל דכל עינויים דיוה"כ ליתנהו אלא מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא לבר מאכילה ושתיה, דהאמר לקמן ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. עוד הביא ראיה מהא דאיתא בכריתות (ז, א) דכהן שסך שמן של תרומה, בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש, ואי הוי דאורייתא היה אסור בכל ענין, אלא מדרבנן ומותר אדם לסוך בחלב, דלא אשכחן דאתסר סיכה כשתיה אלא ביוה"כ ובתרומה ובאיסורי הנאה, כי ההיא דפרק כל שעה (פסחים כה, ב) רבינא שייף לברתיה בגוהרקי דערלה וכו', אמר ליה שלא כדרך הנאתו קא עבידנא, וחלב חי של שור הנסקל על גבי מכתו פטור הא מהותך אסור משום דאיסורי הנאה נינהו, אבל חלב דהתירי הנאה מותר, ובתרומה אסור משום דאיכא אסמכתא דולא יחללו, וביוה"כ אסרו משום תענוג אבל משום רפואה שרי, כללא דמילתא היכא דאינו בשביל תענוג שרי.

מסרן לחכמים

אלא דהק' הר"ן מדתני' בגמרא (עד, א) אע"פ שאמרו אסור לא אמרו ענוש כרת אלא על האוכל ועל השותה ועושה מלאכה בלבד, ואם איתא דהני ענויי אחריני מדרבנן בעלמא נינהו היכי שייך למימר בהו ולא אמרו ענוש כרת, דהא אפי' איסורא דאורייתא נמי ליכא. לכן כתב הר"ן דכולהו מדאורייתא נינהו, אלא דכיון דלאו בכלל ענויי דכתיבי בקרא בהדיא באורייתא נינהו אלא

מרבויא דשבתון אתו, קילי טפי ומסרן הכתוב לחכמים והן הקלו בהן כפי מה שראו, והתירו כל שאינו נעשה לתענוג.

וכן דעת הרמב"ם (שביתת עשור א, ה) וז"ל למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך או לנעול את הסנדל או לבעול, ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששובת מאכילה ושתייה שנאמר שבת שבתון שבת לענין אכילה ושבתון לענינים אלו, ואין חייבין כרת או קרבן אלא על אכילה ושתייה בלבד, אבל אם רחץ או סך או נעל או בעל מכין אותו מכת מרדות.

ספיה בידים

אלא דהק' הר"ן מהא דתניא (עח, ב) התינוקות מותרין בכולן חוץ מנעילת הסנדל, ומוכח בגמ' דמותרין בכולן דקאמר היינו דמותר לגדולים לרוחצן ולסוכן, והא הני ודאי לתענוג עבדי להו, ואי מנעין הני מנייהו חד יומא לא מסתכני, ואי מדאורייתא היכי שרי והא כתיב "לא תאכלום" וקרי ביה לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים. ועוד מדפסיק ותני התינוקות מותרין, ולא אשכחנן בשום דוכתא חינוך בהני כדאשכחן בתענית, משמע שעד שהגיעו לפרקן מותרין בכולן, ואפילו על ידי גדולים, ובשלמא אי דרבנן נינהו שפיר שכל שהוא לצרכו של תינוק אף על פי שהגיע לחינוך מאכילין אותו איסור מדרבנן ואפילו בידים, וכדמוכח בפרק יוצא דופן (נדה מו, ב) גבי קטנה שנדרה בעלה מפר לה, אלא אי אמרת מדאורייתא נינהו היכי שרי.

כדברי הר"ן שמותר לספות איסור דרבנן לקטן ס"ל גם הרשב"א ליבמות (קיד, א) ומוכח כן מסוגיא דשבת (קלט, א) רב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק גוי וזרע ליה כשותא בכרמא, (כלאי הכרם) ואקשינן וליתן ליה לתינוק ישראל, ופרקינן אתי למיסרך. והק' הרשב"א הרי לגדול אסור לזרוע א"כ מאי מק' שיתן לקטן, אלא ודאי כדאמרן דלא העמידו דבריהם ז"ל אלא אצל גדולים שבישראל ולא אצל קטנים. ומק' הרשב"א על עצמו, שהרי מסקינן שאסור משום דאתי למיסרך, א"כ תמיד יש את החשש הזה. ות' הרשב"א דלא שייך ההוא טעמא דאתי למיסרך אלא בדבר שאינו לצורך התינוק אלא לצורך הגדול. וזה שיטת הרשב"א הידועה שלצורך הקטן אין איסור ספיה בידים באיסור דרבנן.

להלכה

להלכה כתב המשנ"ב (תריא, ג) דיש אומרים שהוא (שאר עינים) מן התורה, דהא ילפינן להו בש"ס מקראי, וי"א שאינן אלא מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא נינהו, ונ"מ לענין איזה ספק, ולמעשה ראוי להחמיר.

נעלי "כרוקס"

יש לדון האם מותר ללבוש נעליים שמצד אחד אינם עשויים מעור, אבל מאידך גיסה הם מאוד נוחים, כגון "נעלי כרוקס" או נעלי ספורט שאנשים רגילים ללכת עמם תמיד.

והנה כתוב בשו"ע (או"ח תריד, ב) שאסור לנעול סנדל או מנעל של עור, אפילו קב הקיטע וכיוצא בו, אפילו של עץ ומחופה עור, אסור. אבל של גמי או של קש, או של בגד או של שאר

מינים, מותר אפילו לצאת בהם לרשות הרבים. וכתב הרמ"א שמותר לעמוד על כרים וכסתות של עור, ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה.

ועי' במשנ"ב (ס"ק ה) דכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל אלא מלבוש, ויש מאחרונים שמחמירין בשל עץ אפילו אינו מחופה עור, וכן יש מחמירין שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים (שקורין וואליק) ועשוי כמנעל שלנו והוא מגין על רגל ואינו מרגיש כלל שהוא יחף, ולא בכלל עינוי הוא, ולפ"ז ה"ה (קאלאשין) של גומא יש להחמיר. והנה אף שאין למחות ביד המקילין אחרי שהשו"ע ורוב אחרונים מקילין בזה, מ"מ מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך באנפלאות של בגד כנהוג, אכן אם צריך לצאת החוצה נכון יותר שילבש אלו הלבדים או הקאלאשין ולא מנעלים של עור שיש בהם איסור מדינא משא"כ אלו שהם רק משום חומרא.

ומציין השער הציון למש"כ השערי תשובה (סימן תקנ"ד) בשם הפנים מאירות, והוא בשו"ת פ"מ (ח"ב סי' כח) עי"ש שמאריך בכל הסוגיא במס' יבמות ומסיק וז"ל לכן נראה כיון דלדעת רש"י אסור לצאת במנעל של עץ, וכן נראה מדברי ר"י שכתבו התוס' דלכ"ע קב הקיטע הוי מנעל, א"כ ע"כ לא בעינן מנעל של עור דווקא, א"כ כל ירא וחרד לדבר ה' יש לו להחמיר שלא לצאת במנעול העשוי מלבדים ועשוי כמדת מנעל שלנו ומגין ואינו מרגיש כלל שהוא הולך יחף ולא בכלל עינוי הוא, והמחמיר תבוא עליו ברכה. עוד כתב דלכ"ע אנפיליא שהוא מחופה עור הוי מנעל אף לענין חליצה, וא"כ צריכין ליזהר שלא לילך ביוה"כ ובט' באב באותן אנפיליא שלמטה מחופה בעור דהוי בכלל מנעל אליבא דכ"ע.

וכתב השעה"צ שבהגהת חתם סופר כתב שדבריו נכונים, ועל כן עצתו כשילך ברחוב ילך בלבדים רכים באופן שירגיש הקרקע למטה ברגליו ומרגיש שהוא יחף. ולפי"ז יש מדת חסידות לא ללבוש נעלי כרוקס וכדומה, ועדיף ללבוש נעלי בית שהסוליה שלהם דק בכדי שירגיש הקרקע למטה מרגליו.

מדרסים

עוד יש לדון האם מותר ללבוש מדרסים העשויים מעור, ויש אנשים שאם לא לובשים המדרסים רגליהם כואבים מאוד, ובפרט ביוה"כ שעומדים הרבה על רגליהם, והוא שעת הדחק. וראיתי בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן ריז) שכתב דיש סברא לומר כיון דהמדרסים לעצמם אין עליהם שם מנעל, ואם ירצה לעמוד עליהם מבלי שישים בהמנעל של גומי רק לעמוד עליהם בלבד, הוי כמו לעמוד על כרים וכסתות של עור, דמדינא מותר רק המחמיר תע"ב כמ"ש הרמ"א (הנ"ל) וא"כ אף שישים ביוה"כ בתוך המנעל של גומי כיון דלא מבטל ליה להמנעל, נידונים כשני דברים נפרדים, ולא חל על המנעל שם איסור של חיפוי עור, כיון דעשוי ליקח משם, והוי רק כעומד על כרים של עור דמותר מדינא. ולכן פסק שהמיקל אין מזניחין אותו, והמחמיר תע"ב.

וכ"כ בספר חוט השני (יוה"כ עמ' קלז) שאף דיש לחוש שכיון ששמים אותו בתוך הנעל, בטל להנ"ל, מ"מ מי שאינו יכול ללכת בלא זה יש להתיי, אך אם אפשר לשים דבר אחר במקום כגון סמרטוטין וכו' עדיף.

אבל בשם הגריש"א זצ"ל ראיתי שמחמיר בזה ואוסר להכניסו לתוך המנעל, ומשמע שיודה

שמותר לעמוד עליהם כשהם חוץ למנעל, כדברי הרמ"א לענין כרים וכסתות.

סיכה

כתב הרמב"ם (שביתת עשור ג, ט) אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג, ואם היה חולה אף על פי שאין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש.

ועי' ברבינו מנוח שזה שכתב הרמב"ם בין סיכה שאינה של תענוג אסורה, לא אמרו אלא סיכה אבל רחיצה של תענוג אסורה שאינה של תענוג מותרת, שסיכה שאינה של תענוג כגון שהיו ידיו מזוהמות ומלוכלכות ובקש להעביר זוהמתן ע"י סיכה אסור, אע"ג דגבי רחיצה כה"ג שרי, כדאמרינן אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו, דהתם דרך כל אדם בין עני בין עשיר לרחוץ ידיו במים כשהן מלוכלכות, והכל יודעין דלא לתענוג קא מכוין, אבל הכא אין דרך להעביר לכלוך זוהמת הידים ע"י סיכה זולתי איש עשיר הך והענוג, ולא מינכרא מלתא דלהעביר זוהמא קא עביד אלא משום תענוג ומש"ה אסור.

ובספר תוס' יום הכיפורים (עז, ב) חילק בע"א וז"ל דכיון דיכול להעביר הזוהמא ע"י רחיצה, והוא רוצה להעבירה ע"י סיכה הו"ל סיכה של תענוג ואסירא. ולדבריו הוי ממש סיכה של תענוג ולפי השיטות ששאר עינים אסורין מה"ת גם כאן יהיה כך, אהל לכאורה לפי רבינו מנוח כאן לכו"ע אינו אלא מדרבנן. והמג"א כתב טעם אחר דסיכה הוי תענוג טפי, על דרך זה כתב הלבוש דסיכה אינה כרחיצה כי הנאתו מרובה, ואפילו אין כוונתו לתענוג מכל מקום מתענג הוא בכך. ולדבריו ג"כ משמע דהוי מה"ת.

שו"מ במחנה אפרים (מאכ"א ח, טז) שמביא דברי תוס' והרשב"א שסיכה כשתייה אינו אלא מדברבנן, והכריחו כן מדהתירו סיכת חטטין ביוה"כ, והמח"א דוחה דבריהם דאפילו אי הוי הסיכה מן התורה אינו אלא בסיכה של תענוג דחשיבא כשתייה, אבל סיכת חטטין שאינה של תענוג הא ודאי לא חשיבא כשתייה.

דאורדורנט

לפי כל הנ"ל יש להסתפק האם מותר להשתמש בדאורדורנט ביוה"כ, וראיתי בשם הגריש"א זצ"ל ויבלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א שאסור משום שגם סיכה שהיא להעביר זיעה אסור. ולפי"ז בתשעה באב שנפסק בשו"ע (או"ח תקנ"ד, טו) שסיכה אינה אסורה אלא של תענוג, אבל מי שיש לו חטטין בראשו, סך כדרכו ואינו חושש, א"כ יהיה מותר גם להשתמש בדאורדורנט, וכן נראה לי שראיתי בספרו של הגר"ש איידר בשם הגרמ"פ זצ"ל.

ספריי נגד יתושים

בספר פסקי תשובות (סימן תרי"ד הערה 3) כתב שה"ה שאין להתיר להשתמש בחומר נוזלי להרחקת יתושים שהוא בכלל להעביר הזוהמא, אא"כ סובל מאד שהוא בגדר חולי. ולענ"ד יש לחלק בין דאורדורנט שהוא להעביר הזיעה שזה פועל על גופו, לבין ספריי נגד יתושים שאינו אלא להרחיק היתושים.